

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

הדף מוקדש לזכר מינה בת הרב פרץ וחייה רבקה דיסן ע"י ביתה אן דנסקר

בפרק ח' מתוארים בפעם הראשונה בספר רגעי מנהיגות משותפת של עזרא ונחמיה, ובפעם השנייה חגיגת חגי תשרי בתקופת שיבת ציון. בעוד שתיאור החגים בספר עזרא עומד בסימן חידוש עבודת המזבח והקרבת הקרבנות בפרקנו מתואר מעמד רוחני רב רושם, שמביא לתגובה רגשית חזקה של העם. מנהיגותם של עזרא ונחמיה מובילה את העם לקיום מצוות מתוך שמחה והופכת את החגים לימים של שמחה, אמונה ואחדות. בפרק ט' חוזרת האווירה העגומה בהתכנסות הכוללת ויודי ובו תיאור מצבם הקשה של שבי ציון ונאמנותם לקב"ה למרות הכל.

1.

בחלקו הראשון של הפרק מתוארת חגיגת ראש השנה באופן שונה לגמרי ממאפייני החג שהיינו מצפים להם (תקיעה בשופר, הקרבת קרבנות).

א. מדוע לדעתכם מציין עזרא את ראש השנה דווקא באמצעות קריאה בתורה. היזכרו במטרות עלייתו בעזרא פרק ז'.

ב. מעמד הקריאה בתורה בתחילת הפרק מזכיר דווקא את מצוות הקהל, (דברים ל"א-יג) נסו להשוות בין הציווי בתורה לתיאור בפרקנו ולעמוד על קווי הדמיון והשוני.

2.

בתיאור חגיגת הסוכות בפס' טו העם נקרא לצאת מירושלים ולהביא "עלי זית ועלי עץ שֶׁמֶן ועלי הדס ועלי תְּמָרִים ועלי עֵץ עֵבֶת לַעֲשֹׂת סֶכֶת כְּכַתֹּב" היחס בין רשימה זו לציווי על ארבעת המינים בויקרא כ"ג, מ "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעֵרְבִי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים" ולנטילת ארבעת המינים ובניית הסוכה כפי שאנו נוהגים היום עורר שאלות רבות בפרשנות בדורות השונים. עינו בגמרא מסכת סוכה ועמדו על הדעות השונות בפרשנות המצווה בתורה ובראייה שמביאה הגמרא מהפסוקים אצלנו.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לו עמוד ב

דתניא: (ויקרא כג) "בסוכות תשבו" - סוכה של כל דבר, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בארבעה מינים שבלולב. [כלומר לדעתו של ר' יהודה יש לבנות את הסוכה מארבעת המינים בלבד]

... אמרו לו: כל דין שאתה דין תחלתו להחמיר וסופו להקל - אינו דין, לא מצא ארבעת מינין - יהא יושב ובטל, והתורה אמרה, בסוכות תשבו שבעת ימים - סוכה של כל דבר. [אמרו לו חכמים שחיוב בניית הסוכה מארבעת המינים עלול לגרום למצב שבו בהעדר ארבעת המינים יתבטלו כמה מצוות החג, מפני שאי אפשר יהיה ליטול ארבעת המינים ולא לבנות סוכה ולכן מותר לבנות סוכה מכל חומר שהוא ומביאים ראיה מנחמיה שם מוזכרים חמרי בניה שחלקם מארבעת המינים ואחרים לא] וכן בעזרא אומר (נחמיה ח) "צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשות סכות ככתוב". ורבי יהודה סבר: הני - לדפנות, עלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות - לסכך. [רבי יהודה סבר שהזית ועץ השמן שמשו לדפנות ואילו הסכך היה מארבעת המינים בלבד]

3.

ו"ימציאו פתוב בתורה אָשֶׁר צָנָה ה' בַּיָּד-מִלְּשָׁה, אָשֶׁר יֵשְׁבוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּסֻכּוֹת בְּחָג בְּחֻדְשׁ הַשְּׁבִיעִי" (פס' יד) הפס' הנ"ל המתאר את גילוי המצווה בתורה, שמצטרף לתיאור בפס' יז המציין את נדירותה: "וַיֵּשְׁבוּ בְּסֻכּוֹת כִּי לֹא עָשׂוּ מִיָּמַי יֵשׁוּעַ בֶּן נֹון בֶּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַהוּא" יוצר תחושה שהעם לא היה מודע לפרטי ההלכות של חג הסוכות ואולי לא חגג אותו. הייחוס לימי יהושע מתמיה עוד יותר כיוון שחגיגת חג הסוכות בפאר רב מתוארת בימי שלמה ואף בתחילת תקופת שיבת ציון. עיינו בתשובתו של **הציץ אליעזר** (רבי אליעזר וולדנברג) אלו תשובות הוא מציע לשאלה זו?

שו"ת ציץ אליעזר חלק יח סימן לח

ישוב דברי ספר הרוקח בביאור קראי דנחמיה שלא עשו בני ישראל סוכות מימי יהושע בן נון עד היום ההוא. כתוב בספר נחמיה פרק ח' פסוקים י"ד-י"ז: "... כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד".

ויעוין בערכין ד' ל"ב ע"ב דשואלת על זה הגמרא: "אפשר בא דוד ולא עשו סוכות, עד שבא עזרא? ... וראיתי בספר הרוקח להרב אליעזר מגרמיזא ז"ל סימן ריט, שמציין לדברי הגמ' בערכין, וכותב מדידה ליישב ולפרש דברי הפסוקים בנחמיה, דבאמת ישבו בני" בסוכות כל זמני - המלכים "אלא מאי לא עשו אלא בימי עזרא, שלא נבנו בתים הרבה בירושלים כי אם מעט, ומעט עם, ובימי המלכים היו הבתים הרבה וחצרות, חצר לבעל הבית ועשו בהן הסוכות, ובימי עזרא כתיב אין בתים בנוים, ועשו סוכות ארוכות ורחבות ורוב עם יושבים בסכה אחת ושמחים יחד".

ודברי הרוקח מחוסרים הבנה, דיוצא שכל מה שהכתוב בנחמיה מספר לנו הוא רק זה שעשו סוכות רחבות ורוב עם יושב בסכה אחת ושמחים יחד, וקשה דמשום מה היה צריך לספר זה לדורות, ומה הגירעון במה שלא

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

עשו כן בני מימי יהושע עד היום ההוא, ומה חידש בזה עזרא, הרי זה רק פועל יוצא מפני שהעם היה מעט, ולא נבנו בתים הרבה בירושלים כי אם מעט? ואילו בימי המלכים היו בתים הרבה וחצרות וכל בעל הבית היה ביכלתו לעשות סוכה לעצמו?

ונראה לפרש כוונת הרוקח דרוצה לומר דעזרא חידש לנו הלכה מחודשת שהמצב הדחוק של השבים מן השבי הביא אותו לכך, ...

ואם כן יש לומר דזהו שבא עזרא וחידש הלכה מחודשת זאת, דעד שבא עזרא בגלל שלא הוצרכו לכך לא עלה בדעתם לחדש לנו ההלכה שכל ישראל יכולים לישב בסוכה אחת ... עד שבא עזרא שראוי היה שתיתן תורה על ידו לישראל אילמלא קדמו משה (כדאיאתא בסנהדרין ד' כ"א ע"ב) והופיע רוח הקודש בבית מדרשו, ובסוד ה' ליראיו דריש קרא דכל האזרח דראויים כל ישראל לישב סוכה אחת, ועשו כן למעשה והיתה השמחה בכפלים: על הקרא דקא דרוש **וחידשו הלכה**, ועל **קיום המצוה ברוב עם**, ו**באחדות נפלאה**.

והדגשת הקרא המיוחדת של "ותהי שמחה גדולה מאד" יש להוסיף ולומר שגם על זה משמיענו הקרא לימוד מיוחד לדורות... דאומר: כי צ"ח הכבשים שמקריבין בסוכות הם לבטל צ"ח הקללות שבמשנה תורה, ופירש הטעם מפני דבתוכחות כתיב (דברים כ"ח - מ"ז) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב", ובסוכות זמן שמחתנו שישראל שמחים בעבודתם על כן מתבטלות מהם התוכחות. וזהו איפוא שמציין הקרא שהשמחה של שבי הגולה היתה אז שמחה גדולה מאד ובא זה וכיפר על ה"תחת אשר לא עבדת בשמחה" ולכן זכו שבוטלו מהם כלה הצ"ח קללות שבמשנה תורה ועלה בידם לבנות הבית השני, וזהו לימוד לדורות לקיים כנ"ז בשלימות ונזכה במהרה לבנין הבית השלישי.

4.

פרק ט' הוא פרק שכולו ויודי ותפילה והוא מורכב מעשרות ציטוטים מספרים אחרים בתנ"ך, חלק מהפסוקים אף משובצים בתפילותינו היום.

א. מעשרות הציטוטים בתפילה בחרנו בחמישה ציטוטים, עיינו במקורות הנ"ל, ונסו לראות כיצד העיון במקור השלם משפיע על הבנתכם את התפילה.

(יא) "בתוך הים" שמות **י"ד**, כט; "כמו אבן" שמות **ט"ו**, ה.

(יז) "ויתנו ראש" במדבר **י"ד**; דברים **א**, מא-מג; "במרים" דברים **ט**, כד; "חנון ורחום" שמות **ל"ד**, ה-ז; במדבר **י"ד**, א-כא.

(כה) "כל טוב" דברים **ו'**, י-יב; יהושע **כ"ד**, יג; "וישימינו" דברים **ל"ב**, טו.

(כו) "אחרי גום" מל"א **י"ד**, ו-ט; "את נביאך הרגו" מל"א **י"ט**, י; ירמיהו **כ"ו**, כג; דה"ב **כ"ד**, כ-כב.

(לב) "האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד" דברים **ז'**, ט-יב; דברים **י'**, יב-יז; מל"א **ח'**, כב-כג; ירמיהו

ל"ב, יז-יח; דניאל **ט'**, ד; נחמיה **א'**, ה.

ב. להרחבה - קראו את דבריו של יהודה קיל על הווידי כהכנה לכריתת האמנה בפרק הבא (מתוך מאמרו למשמעותה של האמנה בימי עזרא בתוך שנה בשנה (שנתון היכל שלמה י-ם תשכ"ג עמ' 312-295)

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

"..לכריתת "האמנה" קדם וידוי, ואין כל ספק שכורתי האמנה התכוונו בווידוי זה למלא אחר דברי התורה בתוכחה שבויקרא (כו, מ) "והתודו את-עונם ואת-עון אבתם במעלם אשר מעלו-בי". תוכנו של הווידוי הוא בעיקר סקירה היסטורית, צידוק הדין ותיאור המציאות הריאלית. מבחינת הסקירה ההיסטורית דומה האמנה לסקירה ההיסטורית שנאמרה על-ידי יהושע לפני כריתת הברית בשכם (יהושע כד, ב-טו), אך מה שונה היא בתוכנה. סקירת יהושע מסתיימת בפסוק: "ואתן לכם ארץ אשר לא-יגעת בה וערים אשר לא-בניתם ותשבו בהם, כרמים וזיתים אשר לא-נטעתם אתם אכלים" (שם שם, יג). כל כולה תיאור של ההשגחה הנסית אשר לה זכו ישראל, וביטוי למילוי כל הבטחות ה' הטובות על ישראל, בחינת: "לא-נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר-דבר ה' אל-בית ישראל, הכל בא!" (שם כא, מג, והשוה עוד שם כג, יד).

סקירתנו מתארת לא רק את ההשגחה הנסית וגילוי השכינה שלהם זכו ישראל מרגע שנבחר אבינו הראשון, אברהם, אלא גם את העונשים שבאו עליהם בעטים של החטאים, ושגם הם אינם אלא מילוי דבר השם בתורה - במקרה "והיה אם לא תשמעו". ולאחר שהמתוודים מצדיקים על עצמם את הדין, מתארים שבי הגולה, עולי בבל, את מצבם המדיני והכלכלי בריאליות מזעזעת בכנותה ומנוגדת תכלית ניגוד למצב המדיני והכלכלי, שלו זכו יוצאי מצרים בימי יהושע: "הנה אנחנו היום עבדים, והארץ אשר-נתתה לאבתינו לאכל את-פריה ואת-טובה הנה אנחנו עבדים עליה. ותבואתה מרבה למלכים אשר-נתתה עלינו בחטאותינו, ועל-גויתינו משלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדלה אנחנו" (נחמיה ט, לו-לז).

ובכל זאת כורת העם את האמנה מרצונו הטוב ומקבל על עצמו התחייבויות, שבהן לא היה חייב כלל וכלל מדבר תורה.

הרחבה: חדות ה' היא מעוזכם

המעמד הסוחף שמוביל עזרא מביא את העם לרצון לתשובה אך החרטה ותחושת האשמה מובילות לתגובה רגשית הכוללת בכי ואבל המוניים. לכאורה בכי וחרטה הם רגשות מתאימים לתשובה וניתן היה לחשוב שמנהיגי העם יעודדו את הבכי ואת האבל וייעזרו בהם לצורך הובלת העם להתחזקות בקיום מצוות. אלא שמול בכי העם עומד נחמיה ובפיו החידוש: "חֲדוּת ה' היא מְעֻזְכֶם" הדרך לעבוד את ה' היא בשמחה, בחגיגה משפחתית המלווה במאכל ומשתה, ובדאגה לחברי קהילה אחרים שאין להם צרכי החג.

המתח בין ראש השנה כיום דין המצריך כובד ראש ויראה לבין הוויתו כחג העסיקה פרשנים וחכמים בכל הדורות. במקורות רבים מאוד מופיע ראש השנה של נחמיה כמודל לתחושה החגיגית ולשמחה שצריכה ללוות את החג. בתלמוד הירושלמי (ר"ה פרק א דף נ"ז), מרחיבים ר' חמא בר חנינא ור' אושעיא את הכיוון בו התחיל נחמיה ומסבירים את ההבדל בין בעל דין רגיל לבין עם ישראל העומד בדין לפני הקב"ה: "...ר' חמא בר חנינא ור' אושעיא חד אמר איזו אומה כאומה זו?

בנוהג שבעולם אם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים, ומתעטף שחורים ומגדל שער, שאין יודע האין דינו יוצא. אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים, ומתעטפים לבנים, ומגלחין שערם, ואוכלים ושותים ושמחים יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים"

רבי שמעון בן צמח דוראן (אלג'יה, המאה ה-13) בעל שו"ת התשבץ (חלק א, סימן קנ"ז) מזכיר בתשובתו לגבי

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

נחמיה ח-ט

החג מנהג מתקופת הגאונים לצום בראש השנה, ואת ההתנגדות למנהג הנובעת ישירות מתיאור החג בפרקנו: "גם הגאון רבינו האי ז"ל היה גוער במתעניין בו לפי שכך כתוב בעזרא "אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם" ור"ה היה". וכך נפסק גם להלכה במשנה ברורה סימן תקצז: אוכלים ושותים ושמחים - רוצה לומר אף שהוא יום הדין, מכל מקום מצוה של ושמחת בחגך שייך גם בו, שגם הוא בכלל חג. כדכתיב "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו" ונאמר בנחמיה ח' "אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוזכם".

« תמונה מאתר מכון המקדש, מעמד הקהל בסוכות

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

5

מתן ומה
מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sadie Rennett Women's Institute for Torah Studies